

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Nord-Trøndelag.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Høylandet

Emne: Gamal engstykke

Bygdelag: Høylandet

Oppskr. av: Peder Pedersen.

Gard: Brønbo.

(adresse): Høylandet i Stranda

G.nr. 87. Br.nr. 4

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsl. Eller eige røynsl. 80 år gammel.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Til punkt 1.

Her i bygda vart ordet eng nytta som samnamn for dei jorda som låg innanfor heimegarden og som ein tok høvling frå. Ordet uteng nytta ein om dei engstykker som låg utover i sjøen bøgarden og som ein allor i nytta til åker. Uteng er soleis det same som utstalle, ei nemning som er nytta i spørresjemaet.

Ordet åker - (akre) er vorte nytta om dei jordstykker som har vore brukt som åker i eit eller fleire år og som der elles er vorte attlag til grasvoll. Ordet attlegg er soleis godt kjend her, og det tyder at eit "åkerstykke" er vorte attlag til eng. Dei vanlege namna på dei grasse slag eng har vore: gjukkeng og snaieng. Med gjukkeng meinte ein helst eit "slåtteeng" der det vaks so mykje grass at ein annan måtte huse det, eller at det vart "sibeie" når grasset vart breid utover eng. Si breie - v.s. - at grasset når det vart breidd, dette heile stykket utan somrom inni mellom.

Snaieng. Der var grasset so tørt og stult at det ikkje let seg gjera å huse det, og at det vart heller langt mellom kvar breie. Det grovare høget vart helst nemnt som keihøg og hesthøg avdi det vart nytta til for åt desse dyra. Det fine

höget var mest kalla "saihöj" eller "smahöj".
 Om man nu brüken av dei ymse slag ütslättu
 har ej ikkje noko å fortelle. Der har ein i all-
 fall ikkje skilja mellom "langaroslättu" og
 "slättaroslättu", da slättarv aldri har von
 nytta under slätten, det ej har höjst-gjete.

Sil p. 2.

Der det vaks tre eller kratstskog på eng og üt-
 slättu, måtte ein å om arna höjst velk
 noko av desse trea. Dette blev helst gjort lid-
 leg om våren, når skogen hadde læuva üt. Dette
 arbeid var helst gjort i samband med læu-
 vinga. Elles var det vanleg kvar vår å jare
 over alle engslättar og plekke samman all
 kvist og alt reeste som under vårstormane var
 spreidd utover enga. Dette var sanna samman i
 deingar, som var ^{kalle} "våthaugar" (fjell). Dette sam-
 nar arbeidet var nemmt med: "å rö" (å rjdi)
 Döme: "Eg held på å rö, eg ska rö, eg hi rödd."

Våthaugane var gjunc brende opp. Med dette
 vorka ein helst til jonsokkvelden. (Mang ein val
 haiej kom den kvelden til å lenu som jonsokbäl.
 Eg har ikkje höjst-gjete at osta frå desse haugane
 var nytta til gjödsel. Derimot vit eg at på deima
 gardar dyrka dei kälrod året etter på dei små
 brannküflene. So osta gjorde da likvel nytte for
 seg som gjödsel. Der det var noko steinütt
 på eng og ütslättu var det om våren nytta ei
 og arna små stunda kila på velk noko av
 den steinen som var mest til begle for slätten.
 Denne steinen var born samman til störu og
 minde, "steinraicha" eller som det hövdi.
 Steinen keirde seinare komme til nytte under
 atleggjing av veier. Sjå under punkt 4.

Sil p. 3.

Egammel lid för skiffbrütet kom i Svinaf var
 eng og ütslättu mykje mosegrodd. Denne mosen

var vand' a' ja' velk med dei diepsom'atene
 ein da' nytt. Og sum' a' mai' gras'ama herja som
 v'et. pa' mosegrodde vallonu, kunde det. bli reist
 i'ar pa' hoy. Fingrosen hadde ho nemlig dei
 beste vilkara for okslinga ei. Vart ein om va' en
 merksam pa' at gras'ama var tilstades pa' eit
 eller anna engslytt - tok ein opp kampen
 mot ho pa' den ma'ken at ein slo'ygde opp ei
 djep, for - juu' reist slytt - med den lodd-
 beire nanden v'ndt fra' slyttet. St'v'detle var
 gjort stappa ein med ein jarnstaur hol eller
 hol i' jorna. Disse hote og denne jorna v'rt. ei sam-
 le felle for'ama - og hindra ho fra' va'ore vidare.
 Det a' for lenge sidan var det. so overlag mytje
 av denne ama - at ein stod v'rt. alle hote og
 heile jorna fyllt. li' hender av dette skadinsket.
 Det var derfor naturlig at folk ille berre tok
 opp kampen mot sj'lev'ama om og mot
 mosen ho liede.

Pa' sume stader feista dei a' ja' bu'rt molle av
 mosen med a' hane han la'is med ei jarn^{rive} i turv
 ver. Indus'ader prøvde dei a' hane han la'is
 med ei hane som hadde jarnlinda. D'kter
 pa' v'rt. so mosen kaka saman i ha'og av
 brundt opp. So samla dei opp molle hoy' fra'
 for lemmen og sa'de ut der ein hadde reist opp
 og senta saman mosen.

Etro' fra' h'ernsteng - kl'ev' og lim' dei - heima'la
 eller gjort tok ein a' ab'ment li' a' bruk' ting
 1880. Fra' den tid tok ein og li' med det v'ntlige
 skipebr'et - og da' v'rt. det li' om senn slett pa'
 dei mosegrodde vallonu - og dermed ogsa' slett
 pa' gras'ameplaga.

Det har fra' gamal tid vore vant' a' leida
 bu'rt v'rtet fra' myr og valsej'k gras'marks.

Gjennom slik jord vart det grave passleg djupe
 veiter, som vart steindelt i bolven med hov-
 leg store küpielsteinar og so allmesta med
 jorda frá veita. På den måten vart eng a
 lürlag, og ein feldgjymt nott av den
 steinen ein fyrr hadde sanka saman i
 steinrauka (Steinröpsu). Vatning av enga har
 vanleg ekkje vore kúwardi på disse tatar, da
 nedberden som oftast heller har vore i stórte
 lagt.

Silp. 5.

Reet-frá gammal tid har ein nytta ein part
 av vintergjösla til å gjösla over enga med.
 So lita akurvidd kvar gard hadde i den tid
 vart det alltid nokke fráu til overs og som ein
 da nytta til å gjösla enga på heimgarden
 med. Utslattan som ofte var nott bakkeitt
 og ielenot - vart ekkje overgjösla. Det var ingen
 regel for stor stor part av vintergjösla skulde
 nyttast på enga. Til enggjösling vart det
 gjerne nytta kü- og hedd fráu. Detimot ekkje
 saimrott, som vart rekna for å vera den beste
 gjösla i poketatum. Af faste alle den meng-
 da av fráuen som vart nytta til overgjös-
 ling let seg ekkje gjera. Til det var det for
 mange ting som spela inn eller dei ymse
 tillova.

Silp. 6.

Eng som vart gjösla - vart kalla fræiseng.
 Detimot veit gjiltje om at hóg frá slik eng
 hadde noko sermarror.

Silp. 7.

På Tøylan det har det ekkje eller det eg veit vore
 vanleg å seja iithusa slik at noko av enga
 skulde få nytte godt av den hevda som seig
 ut frá fræuhuset. Når ein bygde iithus på
 ein gard fræsta ein alltid nær det var hove
 til det å vende huset slik at det vart leftvint

á höyru gjöðsla út or „dyndhúset“ frá húset.
 Og da vart det vel og lítt det at noko av den flýttam-
 de gjöðsla flaut burt og seig út over det engelsk-
 het som lág inn til hús. Men det vart ekkert
 gott noko for á leida frá húset út over engu.
 Gjöðsla som kamm út or frá húset vart kalla
 „fráúsig“

Det var vanleg þess á þá ákrar til
 horn og þóðtor í lakkur og þráigar og þá túru
 rabbar elles. Men dette gjöðde dei vel helst
 avornsyn til at þá slíki stöðu vart det ekkert
 náiðsynleg á kosti þá grófling. Þess var jörda
 túr og lagleg for ákerbrot. Seli.

Men det dygde seg noko og er at engu nedanfor
 slíki ákerdýpti som var gjöðsla av ekkert
 jektu ein fróðig grasvekt.

Þess som had de noko húðgjöðsel allt í „dyndhúset“
 ekkert av vörnum var fráúsig gott; - vart derme
 fráúren höyrt út - helst ein gong í sept. og í regnver.
 Þelles var det mest almunt á gjöðde over engu
 ríklig lítlej om vörn so snart snöen var gátt
 or marku. Ein nytta da dei vanlege reiditkap
 og höyru doring som vart gjöðslinga av ákeru.
 Vart det kammans hjelp noko til det þá garden
 var det helst to vaxnu menn om arbeiðet
 med overgjöðslinga. Þess eine av desse höyrde
 út fráúren þá ein vanleg bekkvogn. Þess vogn-
 lass vart vel í höyringna velta or vagna í 4-3
 smá þráigar med hövelegu millum kom. Þess an-
 dre manntok so til med spreidingu av gjöðsla.
 Det var om á gjera á þá fráúren so smíðla sünd
 so gott det lot seg gjera. Med eit grevhatta þess
 föret sünd fráúren í þess þráig. Þess smíðla
 gjöðsla var drettu spreidd (spreidd)
 út over engu med eit mótka gras- eller ein

Til p. 8.

6
dyndgaffel "Som reidskaper. Jarnmast var kalla
Den eldste form for eit slett reidskaper var den
sottalla, Suetrokko ("Hjükkel). Ho var arbeidde
av eit einaste stykke tre - helst av ein björke -
strange, som i eine enden hadde to sterke tvister
eller sidekott, som vaks ut fra same staden
men som böyde seg ut fra kvarandre so desse
greinene fekk form av ein spiss vinkel til
kvarandre. Suetrokko hadde also skaft-og greip
i eit-og greipet hadde berre to armar (leindar.)
Tross over desse to armarne var det fest eit like
tre stykker - som gjorde at desse to armarne stüldi
haldast i hövdeleg fra stund til kvarandre.

Suetrokko sagom lag slik uti

Fenden av kvar av armarne var det fest ein
spiss jarnsko. Dette reidskaper var helst brukt
i dyndkieset til a' halske frauen burt fra glög-
gen- og til a' lesse frauen på vogra. Men det
var og gjort armar bruk av Suetrokko, som derne
soga seg om. Det var ein gang eit par folk hui i
Ljygda som livde som hünd og natt. Ein dag
mannen stod allmed glöggen i dyndkieset
og motta frauen velt fra glöggen og tjerringa
skulle innu i fjaset - stakk ho hovudet ut
gjennom glöggen og tok til a' bruke kjeff
på mannen for eit eller armar. Da ho tok
sinnet mannen og han sette Suetrokko over
makten på tjerringa so ho var behjærde i
klemma. Gj han slepte eitke sakel for tjerringa
hadde lova bot og betring. So hui gjorde Suetrokko
kanstje meir rygde for seg em det ho var
sepsel til.

Foruten det her nemnde reidskaper hadde dei i

gammel tid ein heimesmidd dyndgaffel. Til eit kre-
skaft var det vid to tyngre jarnskenor - ei på kvar
side av rinde enden av skaftet - fest eit grep med
3 eller 4 - noko breie, flattrykte lindar av jarn
Dette reidskapet såg på lag slik ut:

So gammel og ev har eg likevel ikkje sett dette
grepet i bruk, men berre sett det gjøymt til
minne om gammaltida. So langf. attoridi eg
kan minnast - hadde dei teke i bruk tyngre
dyndgafflar. Dette hadde same skaft som den
eg har minnt om for - men den hadde 4 lindor
av jarn eller stål. Dette var både noko lengre
og tyngre enn på dei heimesmidde. Det var
vel kring 1870 at desse gafflane vart tekne i
bruk her på Høglandet

For å få den speidda fræuen rekkeleg jern
smieldra nytta dei ein særskilt måte å gjera
det på. Dei bündte saman noko lange bjørke
skronger med alle rindor på - festa so denne
bündten til ein eller annan høvedoringen
f.d.: ein vogn, ein sketting eller ein meislede
So vart denne reisberenden høved. over den
overgjødla erga fleire vordor til fræuen var
smieldra heilt siend. Denne bruksmåten er
gått av bruk for om lag 50 år sidan.

Til p 9.

Det har på gammel tid og heil til notida vore
vanleg å lata biskapen beik ergj og utslakte
Skar ein har gjort dette var det ikkje med tanke
på at ein på den måten skulde få erga gjødla
Derimot var det av omsyn til at ein skulde
spare mest mogeleg for høg for vordergjorda
de skuld. I gammel tid var det keint almin-

dele af bueskaperen vart slept og fjøset so snart
 snøen var gått av marka, og so vart djra
 gangande på beite på innjorda og ike
 slåttem til det vart høvelig tid a° sleppa dei
 i ute marka. Om høsten ekker at avlin-
 ga var kommen i hús tok beitinga til alt
 på eng og i uto slåttem. Det vart da helst gjort
 slik at nokre av dei beste mjølketyrne vart
 tjora der høa var best og tjuktast, medan dei
 andre djra vart gjødt i uttinga. Sauene beite
 like heime høst og vår. Dei vart slept til fjells
 tidleg om våren. Der dei beste mjølk sauene vart
 haldne heime saman med kyrne.

Før i tida trudd folk at vårbeitinga ikkje min-
 ka højavlinga noko vidare. Grasvokteren
 vart berre so mykje settare etter ei slik beiting-
 sa ~~for~~ dei gamle. Men so vart det og ei sein
 højonn. Det var ikkje nokon skilmad på eng-
 slykte som vart beitt høst eller vår.

So for tida er all engbeiting gjøtt for brøt
 om våren. På dei fleste gardane har ein no
 lagt ut til beitemark; det ein for mykje
 til uto slåttem. Og på mange brøt er ein gått
 over til kulturbreit for dei mest høgmjølkan-
 de. Derimot er det ennå vanleg a° beite all
 innjorda om høsten, om er helst som fjoring.

Spreiding av den gjødela djra la ekker seg under
 beitinga har ein ikkje brukt gjødt ^{her} frå gammal
 alt.

Og som gjøtt uto på beite har heilt frå gammal
 tid vore høst i hús om natta, oftast i sær-
 skille steinmarfjøs. Desse fjøsa vart helst bygd
 på ein stad som låg slik til at det var lett
 a° få bueskaperen til og frå fjøset anten han gjøtt
 og beite på innjorda eller i ute marka - i skogen.

Slep. 10.

Slep. 11.

5te bladet.

Frauen fra Sæmarfjösset künde ein da lett
ja tröyt ut på den engja som låg inn til
Sæmarfjösset. Det var hetet om haissten denne
motta var. Spreidd ut. Det var nemlig ikke
stak over fraidtingen under Sæmarfjös gli-
gen. For at ikke gjødselerna skuld bli
utvaska om vinden. var det om å gjera å
ja frauen ut so tidleg om haisen - at jorta felt
gjera seg nytke av frauerna for vinden sette
inn

Sil p. 13.

På Høylandet var det ikke nytke moko slag
innbegning bli å dyra inni om motta. Det
var truleg av den grunn at det ikke skuld bli
nove for bym og varja gjera ugagn i bieskaper
om motta. For ein 50-60 år sidan var det
nemleg rett nytke bym på Høylandet, og
han künde rett som det var gjera eit
stort innslag i bieskaper. -

Det som elles er nemnt i Spørkesjemaet
under dette punkt er itte kjendte.

Einast skuld var at på dei gardar der
ein i gammal tid brukte å mjolke sauen
hadde dei sett opp ei "kri" - ei liten innbegning
attomet Sæmarfjösset, der ein jaga inn når
dei skuld mjolka. Mordet er berre sovidt
og minnest slike "Sæmkreer".

Sil p. 14-17.

Det som er nemnt under desse punktta
er ikkje kjendte.

Sil p. 18.

Sæfjös som stod på hjela var utan gale
har ikke vore nytke på Høylandet.

Sil p. 19.

Orda "kri" og "tro" (trød) er både kjent og har
vore brukt her i bygda. Med "kri" minnest
ei liten innbegning. Sjå svaret under p. 13.

"Frø" var derimot eit litt større ein hegra
jordstykke der ein hadde eit eller fleire djr
gangande på beite. Det kjende t.d. vera
ei "grisetro", ei "kalvetro".

Sept 20.

Strøy Seterhusa hadde ein frå gammal
tid inngjerda eit stykke slåkkeng, som
var kalla Setervollur. Inn i ungdom høyr-
de ein slik, voll' kilt var seter og han var
gjødsla med fræien frå seterjaset kvar
håret for dei flytta frå setra. Gjødsla var
høyrd eit på ein meislede med karmspå.
So var ho breidd ut på same måten som
dei brukte gjera på heimgardun. Får kild
er det vorte heilt slutt å ta højavling på
setervollur. So djr som arbeidshjelpe no
er og so langt kiltjells som desse setrane legg
bepir faktisk ikkje lenger å taka avling
frå setervollane.

Sept 21.

Oder i distriktet har engas i gammal tid ikkje
vorte gjødsla med annan fræislag enn kës-
dyrgjødset, der byggda legg det slik kilt at
det har vore uråd å ja ta i annan fræi-
ernne.

Om nokreis no sjøersaft skvart kjønsgjødsla
korn i handelen. -

1983

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

N. Tr.
Høylandet

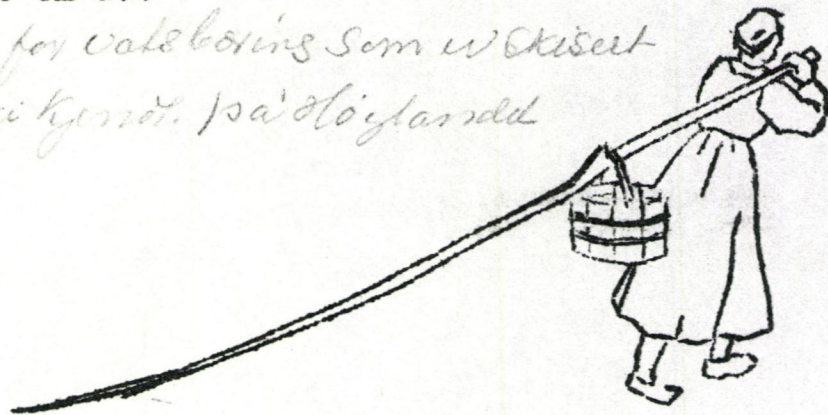
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampla over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det?

*Den måten for vatebæring som er skissert
er for meg ikkje kjend. På Høylandet
i Sunndal.*

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel? *Nei.*

Har ein bruka kumøkk til brensel? *Nei.*

Peter Pedersen

1982

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING